במה מדליקין פרק שני שבת

כל יומא דשבתא. שכל שבתות השנים: **הוה יתיב וגרים.** שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרינן בסוטה (דף כא.): **סליק וכחיש באילני.** מנענע המלאך באילנות להשמיע קול תימה: **ולגלגים של בית אבא רעבים.** לשמי שאילות הללו הולכך: **ולא יפה אמר לו.** שלתקנת הכלבים לא הקריבוהו לשנות טלטול נבילה ואת האריה המת אסרו לטלטל אלא על ידי כבר או תינוק. ל"א שהקדימוהו תשובת הכלב לתשובת האריה לשון רבותי: **ולענין שאילנא.** דמהו לבבות: **דשאילנא קדמיכון.** דרך ענוה אמר דהוה ליה למימר דשאילתון קדמי: **קרויה נר.** נר מ) אלהים נשמת אדם (משלי כ): **מוטב תכבה נרו לו'.** לאו מהכא יליף חלול שבת דפיקוח נפש נפקא לן ע) מוחי בהם [ויקרא יח] ולא שימות בהם אלא להטעימן הדבר באגדה המושכת את הלב לפי שהיו בחיים לשמוע הדרשה נשים ועמי הארץ והיו לריכין הדרשנין למשוך את לבבם: **אחלפו וסופו.** וכ"ש שיש עוד בינתיים: **קודם השמש.** אם יעמול בתורה שקדמה לשמש פ) יש יתרון: **לצוות.** לוותא שולא"ש: **מהולל.** משובח: **משחוק שמשחק עם הרשעים.** שנותן להם שעה משחקת כדי להאכילן חלקן ולטורדן מן העולם הבא: **שמחה של מצוה.** כגון הכנסת כלה: **שחוק.** שחוק ממש שאין דעת שוחק מיושבת עליו ואפילו אינו של לצון מ"מ אין בו יישוב: **קלות ראש.** לצון: **קחו לי מנגן.** מצוה היא להשמרות עליו שכיחה: **נדבר הלכה.** לריך לפתוח במילי דבדיחותא בריש א: **לחלוש טוב.** אם בא ליטן מתוך שמחה מראין לו חלוש טוב: **נוטפות מר.** מרירות מחמת אימה: **ובדחי רננן.** נפתח לבם מחמת השמחה: **מעזי פנים.** שלא יזיקוני: **ומעזות פנים.** שלא יגא עלי שם ממזרות דהוא עז פנים [בלא א]: **בדברי תורה.** מותר לענות כאולתו: **הרה ויולדת יחדיו.** ביום שהרה זה יולדת ולד אחר כמו תרנגולת וכיון שמשמשת בכל יום נמצאת יולדת בכל יום דהכי משמע קרא בכל עת שהיא מתעברת יולדת שממהרת לגמור לורת הולד לזמן מועט: **בא וארחך.** טרח לענותו כאולתו כדי להעמיד דברי תורה על מכונו: **ליגלג.** זו אוולת: **לגף.** מין אילן הטועון ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין וכי איתיה להאי ליתיה להאי כדאמר בריש חזקת הבתים ע): **פיסם בר.** משמע גלוסקאות שרחבות כמין פס יד ומשמע כלי מילת כמו כתונת פסים פ): **בר.** כמו לשבור בר (בראשית מב) ולענין כלי מילת בר נקי כמו ברה כחמה (שיר ו): **כמהין ופטריות.** שיולאין כמות שהן בלילה אחד ורחבין ועגולין כגלוסקאות: **נברא בר קורא.** סיב כמין לבוש מלוייר גדל סביבות הקור של דקל כשהוא רך. קור ענף האילן כשהוא רך יולא בכל שנה קודם שיתקשה קרוי קור: שהמרו

כל יומא דשבתא הוה יתיב וגרים כולי יומא ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא אמר מאי אעביד ליה הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני נפק למיחזי הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה [1]חתוך [2]נבלה והנח לפני הכלבים ואביך [3]הנח [4]עליו ככר או תינוק וטלטלו ולא יפה אמר שלמה [1]כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת ולענין שאילה דשאילנא קדמיכון נר קרויה נר ונשמתו של אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה תחילתו דברי תורה דכתיב [2]מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש ואמרי דבי ר' ינאי תחת השמש הוא דאין לו קודם שמש יש לו סופו דברי תורה דכתיב [3]סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם [4]מאי כי זה כל האדם אמר רבי [5](אליעזר) כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה ר' אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה שמעון בן זומא אומר לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב [4]טוב כעס משחוק וכתיב [5]לשחוק אמרתי מהלל כתיב [6]ושבחתי אני את השמחה וכתיב [5]ולשמחה מה זה עושה לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעולם הזה ולשחוק אמרתי מהלל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעולם הבא ושבחתי אני את השמחה [ג]שמחה של מצוה ולשמחה מה זה עושה זו שמחה שאינה של מצוה [ד]ללמדך [ד]שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך [ו]שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר [7]ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה אמר רבא וכן לחלום טוב איני והאמר רב גידל אמר רב [ז]כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר [8]שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי מור עובר אלא מר עובר [ח]אל תקרי שושנים אלא ששונים לא קשיא הא ברבה והא בתלמיד ואיבעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דלפתח הא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהיו דבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו אמרי ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא הכא נמי ליעיינן ומאי דבריו סותרים זה את זה כתיב [9]אל תען כסיל כאולתו וכתיב [10]ענה כסיל כאולתו לא קשיא הא בדברי תורה הא במילי דעלמא כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי אמר ליה אשתך אשתי ובניך בני אמר ליה רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא אמר ליה אמך אשתי ואתה בני אמר ליה רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע אמר רבי חייא אהניא ליה צלותיה לרבי דלא לשווייה בני ממזירי דרבי כי הוה מצלי אמר [ט]יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתצילני היום מעזי פנים ומעזות פנים בדברי תורה מאי היא כי הא דיתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה אשה [י]שתלד בכל יום שנאמר [11]הרה ויולדת יחדיו ליגלג עליו אותו תלמיד אמר [12]אין כל חדש תחת השמש א"ל בא ואראך דוגמתן בעוה"ז נפק אחוי ליה תרנגולת ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום שנאמר [13]ונשא ענף ועשה פרי מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום ליגלג עליו אותו תלמיד אמר והכתיב אין כל חדש תחת השמש א"ל בא ואראך דוגמתם בעולם הזה נפק אחוי ליה צלף ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש [כ]עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר [14]יהי פסת בר בארץ ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר אין כל חדש תחת השמש אמר ליה בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק אחוי ליה כמיהין ופטריות ואכלי מילת נברא בר קורא: [כא]ת"ר [ה]לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי מעשה בשני בני אדם שהמרו

עין משפט נר מצוה

קח א מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה יח סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכד סעיף ז:

קט ב מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה כא סמג שם טוש"ע א"ח סי' שיא סעיף א:

קי ג מיי' פ"ח מהלכות גולב הלכה טו:

קיא ד מיי' פ"ז מהל' יסודי התורה הלכה ד [בהש"ס פ"ה דברכות סימן ג]:

קיב ה מיי' פ"ב מהל' דעות הלכה ג:

מוסף רש"י

מעזי פנים. שלא יתגרו בי. **ומעזות פנים.** שלא יוליאו עלי לעז ממזרות (ברכות סז:). **גלוסקאות וכלי מילת.** דרוש פיסת בר לשון פיסת היד, שהיא רחבה, ומעוה רחבה לא משכחת אלא פת אפוייה, וכלי מילת דרוש פיסת לשון כתונת פסים (כתובות קיא:).

רב נסים גאון

ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. תמצא עיקר (המעשה) [דבר זה] בפרק כירה [דף מג] איתמר מת המוטל בחמה רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה, ורבי חיננא [בר שלמיה] משמיה דרב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. ובפרק נוטל אדם את בנו [דף קמב] אמרו לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. ומיכן נלמוד כי אותם שמניחין פת על המנורה שהדליקו את הנר עליה, כדי שיסירו המנורה ממקומה, עוברין הם על המצות ואסור לעשות כן, שלא התירו חכמים להניח ככר אלא למת בלבד ולא לדבר אחר.[נ"א: ומיכאן תדע שאלו שמניחים ככר על המנורה שהדליקו עליה נר שבת כדי שיטלטלוה בשבת ויסירוה ממקומה בנגוד לאמת ולנכון ושהוא אסור, אין לעשותו כלל, כי הקבלה לא התירה זאת אלא למת לא זולתו].

רבינו חננאל

ולענין שאילתא דשאילנא, ת"ש נשמתו של אדם היא נרו של הקב"ה שנאמר נר ה' נשמת אדם, מוטב תכבה נרו של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה, כלומר אם הוא חולה שיש בו סכנה שרי. **אין השכינה שורה אלא** מתוך שמחה, שנאמר **והיה כנגן המנגן ותהי** עליו רוח אלהים, וכן לדבר הלכה, והני מילי ברבה אבל בתלמיד לא, שכל תלמיד שאין שפתותיו נוטפות מר תכוינה. **תנו רבנן לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהי קפדן כשמיי, מעשה**

מסורת הש"ס

ה) לקמן קנו:, **ו)** לקמן מג: קמב:, **ג)** ברכות ו:, **ד)** [ל"ל אלגזר], **ה)** פסחים קיז. ע"ש, **ו)** ס"א שמחה, **ז)** עיין בערוך ערך טף, **ח)** [לקמן פח: פסחים קיז], **ט)** [ברכות טז: ושם איתא שמצילנו וכו' וכן לאוי לסיוע], **י)** [נר' מוקפות ע"ז ה. ד"ה אין בן דוד], **כ)** כתובות קיז:, **ל)** [אמנם דר"ל פטי"ו ע"ש שיוויס רכיסן], **מ)** [ל"ל ס"ל], **נ)** [יומא פה:], **ס)** [נכתה פסחים מד. נדרים לט:], **ע)** [נ"ב דף כח:], **פ)** [בהשמיט לן],

תורה אור השלם

1 כִּי מִי אֲשֶׁר יְחֻבַּר אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי לֶכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת: קהלת ט ד

2 מָה יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: קהלת א ג

3 סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם:
קהלת יב יג

4 טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי בְּרַע פָּנִים יִיטַב לֵב: קהלת ז ג

5 לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשֶׂה:
קהלת ב ב

6 וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וּלְשַׂמֵּחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַּעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: קהלת ח טו

7 וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד יְיָ: מלכים ב ג טו

8 לְחָיָיו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר:
שיר השירים ה יג

9 אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה:
משלי כו ד

10 עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן יֶחְכָּם בְּעֵינָיו:
משלי כו ה

11 הַגִּנִּי מֵביא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וִילֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ירמיהו לא ז

12 מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: קהלת א ט

13 בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתְּלֵנוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פְרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף בְּצֵל דְּלִיותָיו תִּשְׁכֹּנָה: יחזקאל יז כג

14 יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְّבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ: תהלים עב טז

לעזי רש"י

שולא"ש [שול"ץ]. חבורה.

שהמרו. נתערבו כמו שממרין את היומים דסנהדרין (דף כה:): **מי לאן הלך.** כלום כאן הלל ולשון גנאי לנשיא ישראל: **מפני מה ראשן של בבליים סגלגלות.** בילונ"ה בלע"ז בלע"ז שאינו עגול. ליסנא אחריגא ראשן של בבליים סגלגל עגול: **תרוטות.** רכות: **שדרים בין החולות.** והרוח נושבת ונכנס בתוך עייניהם. ובמקום אחרי מפרש תרוטות לשון עגולות בית מושב שלהן ואף כאן אי אומר כן ומפני שדרים בין החולות שיהא אותם המקום שלא יהא סדק של עייניהם ארוך כשלנו ויכנס בו החול. וכן רגליהם של אפרקיים רחבות שלא יטבעו בבלעי המים ורבותינו מפרשים שדרים בין בלעי המים והולכין יחפין ומתפשטין רגליהן לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו: **כדי הוא הלך.** ראוי לכך: **הוליאו בגיפה.** דתניא הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו במסכת בכורות (דף ג:): **גייריה.** וסמך על חכמתו שסופו שיגיע לקבל עליו דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד שלא היה כופר בתורה שבעל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והלל הוכיח שאחר שילמדנו יסמוך עליו: **אפיך ליה.** כגון תסר"ק: **נאו עלי קא סמכת.** מנין אתה יודע שזו אלף וזו בית אלא שלמדתיך וסמכת עלי. דעל פה נמי סמוך על דברי: **אמת הכנין.** מקל שהוא אמת אורך ומודיעים בו אורך הבנין שהיו קולין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמיס: **דעלך סני לחברך לא תעביד.** ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חבירך על דבריך. ל"א חבירך ממש כגון גזלה גנבה ניאוף ורוב המצות: **אידך.** שאר דברי תורה: **פירושה.** דהא מילתא הוא לדעת איזה דבר שנאוי זיל גמור ותדע: **סופר.** מלמד תינוקות: **טכסיסי.** תיקוני ערכי המלך לפי הכבוד: **שנשתן.** הגריס הללו: **סדר זרעים.** שעל אמונת האדם סומכין להפרישם מעשרותיו כראוי: **חוסן.** לשון יורשין ועל ידי אשה נולדו יורשין: **סדר נזיקין.** מושיען מזהיר לפרוש מהיזק ומהתחייב ממון: **דעת.** עדיף מחכמה: **היא אוצרו.** הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון: **קבעת עתים.** לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הולכך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ: **נפריה ורביה.** היינו חוסן: **לפיה לישועה.** לדברי הנביאים: **הבנת דבר מתוך דבר.** היינו דעת: **קב חומטון.** ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע: **ואינו חושש.** למוכרה בדמי חטין דלאו אונאה היא שהרי שמירתן בכך: ירא את

שהמרו זה את זה. דייני אסמכתא מפורש במקוס אחר (בבא מציעא דף עד. ושם)[א]: **אמונת** זה סדר זרעים. מפרש בירושלמי[ב] שמאמין בחי העולמים[ג] וזורע: וסותר

שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ד' מאות זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו אותו היום ע"ש היה והלל חפף את ראשו הלך ועבר על פתח ביתו אמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות פקחות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות אמר לו בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין החולות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה מבקש א"ל שאלה יש לי לשאול א"ל שאל בני שאל מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין בצעי המים אמר לו שאלות הרבה יש לי לשאול ומתירא אני שמא תכעום נתעטף וישב לפניו א"ל כל שאלות שיש לך לשאול שאל א"ל אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל א"ל הן א"ל אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל א"ל בני מפני מה א"ל מפני שאבדתי על ידך ד' מאות זוז א"ל הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד על ידו ד' מאות זוז וד' מאות זוז והלל לא יקפיד: ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה א"ל שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך גיירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל גייריה יומא קמא א"ל א"ב ג"ד למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי: שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני [ה]הלל [ו]גייריה אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור: שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר שהיה אומר [1]ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד אמר הללו למי אמרו לו לכהן גדול אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישימוני כהן גדול בא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתשימני כהן גדול דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה א"ל כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות לך למוד טכסיסי מלכות הלך וקרא כיון שהגיע [2]והזר הקרב יומת אמר ליה מקרא זה על מי נאמר א"ל אפי' על דוד מלך ישראל נשא אותו גר קל וחומר בעצמו ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם [3]בני בכורי ישראל כתיב עליהם והזר הקרב יומת גר הקל שבא במקלו ובתרמילו על אחת כמה וכמה בא לפני שמאי א"ל כלום ראוי אני להיות כהן גדול והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת בא לפני הלל א"ל ענוותן הלל [3]ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה: אמר ר"ל מאי דכתיב [4]והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו' אמונת זה סדר זרעים עתיך זה סדר מועד חוסן זה סדר נשים ישועות זה סדר נזיקין חכמת זה סדר קדשים ודעת זה סדר טהרות ואפ"ה [4]יראת ה' היא אוצרו אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו [א]נשאת [ב]ונתת באמונה [ג]קבעת עתים לתורה עסקת בפו"ר צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלייה הלך והעלה לו א"ל עירבת לי בהן קב חומטון א"ל לאו א"ל מוטב אם לא העליתה: תנא דבי ר"י [ד]מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה ואינו חושש: אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת

מפרשים שדרים בין בלעי המים והולכין יחפין ומתפשטין רגליהן לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו: **כדי הוא הלך.** ראוי לכך: **הוליאו בגיפה.** דתניא הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו במסכת בכורות (דף ג:): **גייריה.** וסמך על חכמתו שסופו שיגיע לקבל עליו דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד שלא היה כופר בתורה שבעל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והלל הוכיח שאחר שילמדנו יסמוך עליו: **אפיך ליה.** כגון תסר"ק: **נאו עלי קא סמכת.** מנין אתה יודע שזו אלף וזו בית אלא שלמדתיך וסמכת עלי. דעל פה נמי סמוך על דברי: **אמת הכנין.** מקל שהוא אמת אורך ומודיעים בו אורך הבנין שהיו קולין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמיס: **דעלך סני לחברך לא תעביד.** ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חבירך על דבריך. ל"א חבירך ממש כגון גזלה גנבה ניאוף ורוב המצות: **אידך.** שאר דברי תורה: **פירושה.** דהא מילתא הוא לדעת איזה דבר שנאוי זיל גמור ותדע: **סופר.** מלמד תינוקות: **טכסיסי.** תיקוני ערכי המלך לפי הכבוד: **שנשתן.** הגריס הללו: **סדר זרעים.** שעל אמונת האדם סומכין להפרישם מעשרותיו כראוי: **חוסן.** לשון יורשין ועל ידי אשה נולדו יורשין: **סדר נזיקין.** מושיען מזהיר לפרוש מהיזק ומהתחייב ממון: **דעת.** עדיף מחכמה: **היא אוצרו.** הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון: **קבעת עתים.** לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הולכך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ: **נפריה ורביה.** היינו חוסן: **לפיה לישועה.** לדברי הנביאים: **הבנת דבר מתוך דבר.** היינו דעת: **קב חומטון.** ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע: **ואינו חושש.** למוכרה בדמי חטין דלאו אונאה היא שהרי שמירתן בכך: ירא את

גליון הש"ם

גמרא הלל גייריה. עי' יומא דף כד ע"ב תוס' ד"ה לא מימי ודף קט ע"ב תוס' ד"ה רעה:

לעזי רש"י

בילונ"ה [בישלונק"ש]. מארך, אינו מעוגל יפה.

רבינו חננאל

בג' בני אדם שהמרו זה את זה, כל מי שיקניט הילל יטול [ד' מאות] זוז כו'. אמר ר"ל והיה אמונת עתיך וגו', אמונת זה סדר זרעים, עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקים, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות, ואף על פי [כן] יראת ה' היא אוצרו, אי איכא יראת ה' אין ואי לא לא. **רבא אמר** בשעה שמכניסין את האדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פילפלתה בחכמה, הבנתה דבר מתוך דבר, אע"פ שיש בידך כל אילו אי איכא יראת שמים אין ואי לא לא. פי' חומטון, חול מערבין בתבואה, ואינו בא בה סלמנטון והיא רצינתא, ומפורש בסוף המוכר את הספינה. כל ת"ח שיש בו תורה ואין בו

תורה אור השלם

1 וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וַעֲשׂוּ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ לִי: שמות כח ד

2 וּבְנִסַּע הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְּוִיִּם וּבְחָנֵת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְּוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: במדבר א נא

3 וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְיָ בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל: שמות ד כב

4 וְהָיָה אֲמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: ישעיהו לג ו

מוסף תוספות

א. [ד]ר"ת וכו' (ו)הגיה בספר הישר גבי עובדא דשנים שהמרו זה את זה [הכא], שהקנו זה לזה, דאי לא הקנו, ליהדרי בהו וכו' [כיון] שאין לו שום תביעה. תוס' ב"מ עד. ד"ה הכא. ב. עובד(י) האדמה, (ו)לא ידע(י) אם יצלח(ו) אם לאו, [אלא]. שיטה לסר"ן. ג. שיצמיח דרעו. תוס' הלא"ש.

קיג א טור וש"ע א"ח סי' קנ:

קיד ב מיי' פ"א מהל' מ"ת הלכה ז טור וש"ע א"ח סימן קנה סעיף א:

וסותר על מנת לבנות במקומו. ור"ש פוטר אפי' בסותר על מנת לבנות במקומו אלא במקום שע"י סתירה יש תיקון (בבנין אחרון) יותר משלא היה בנין ראשון מעולם שם כגון בפתילה שצריך להבהבה דמחייב ר' שמעון כדאמר בסמוך ואם תאמר לר' שמעון הא דתנן בפרק כלל גדול (לקמן דף עג.) המכבה והסותר בשלמא מכבה משכחת לה דמתקן כדפירש כגון לעשות פחמין אלא סותר לא משכחת שיהא מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ואמאי חייב לר' שמעון וי"ל דכולהו ממשכן ילפינן לה ולא היה כיבוי במשכן כ"א לעשות פחמין ולהכי לא מחייב ר"ש אלא בכה"ג אבל סותר אשכחן במשכן שאין מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם ולהכי מחייב שם אפי' ר"ש וא"ת כיון דסותר ומכבה בעינן ע"מ לבנות ולהבעיר א"כ בפרק כלל גדול (שם) דתנן המכבה והסותר הוי ליה למיתני המכבה ע"מ להבעיר והסותר ע"מ לבנות כי היכי דקתני המוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות והקורע ע"מ לתפור שתי תפירות וי"ל דהתם נמי לא קתני ליה אלא משום דבעי למיתני שיעורא דשתי אותיות ושתי תפירות אבל במכבה וסותר על מנת להבעיר ולבנות כל שהוא מיחייב לא איצטריך למיתנייה: על

יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל [6]מכריז רבי יוחנן חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר [1]והאלהים עשה שייראו מלפניו [2]ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקו מקמיה דגבר [3]בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין הוא תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דא"ר יוחנן משום ר' [7]אלעזר [8]אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר [2]ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתיב [3]ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו' [9]שכן בלשון יוני קורין לאחת הן [10]תסתיים: דרש רב עולא מאי דכתיב [4]אל תרשע הרבה וגו' הרבה הוא דלא לירשע הא מעט לירשע אלא מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף דרש רבא בר רב עולא מאי דכתיב [5]כי אין חרצובות למותם ובריא אולם אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להן כאולם והיינו דאמר רבה מאי דכתיב [6]זה דרכם כסל למו יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם שמא תאמר שכחה היא מהן ת"ל ואחריהם בפיהם ירצו סלה: כחם על הנר כו': ר' יוסי כמאן ס"ל [11]אי כר' יהודה ס"ל אפילו בהנך נמי ליחייב ואי כר"ש ס"ל פתילה נמי ליפטר אמר עולא [12]לעולם כר' יהודה ס"ל וקסבר ר' יוסי [13]סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר א"ל רבה מכדי [14]כל מלאכות ילפינן להו ממשכן והתם סותר ע"מ לבנות שלא במקומו הוא א"ל שאני התם כיון דכתיב [7]על פי ה' יחנו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ור' יוחנן אמר לעולם כר"ש ס"ל ומאי שנא פתילה כדאמר רב המנונא ואיתימא רב אדא בר אהבה הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן דבהבהיא אפילו ר"ש מודי דקא מתקן מנא אמר רבא דיקא נמי דקתני שהוא עושה פחם ולא קתני מפני שנעשית פחם ש"מ: **מתני'** על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה בחלה [15]ובהדלקת הנר: **גמ'** נדה מ"ט א"ר יצחק היא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה תינח נדה חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא אמר הקב"ה [16]רביעית דם נתתי בכם על עסקי דם הזהרתי אתכם

ראשית

במקומו שאין הכיבוי והסבערה לא בשמן ולא בנר אלא בפתילה הלכך לא שייכא סתירה ובנין אלא בפתילה וכיון דאין מחשבת סופו לחזור ולהדליק פתילה זו אין כאן עוד בנין במקום סתירה ודקתני שהוא עושה פחם כלומר מפני שהם עושין[a] פחם מתחלתה ועומדת לחזור ולהאחיז בה אור ואיכא בנין במקום סתירה. ורבותינו מפרשין נר ושמן איכא למימר מיבעי ליה למידי אחריני ולא להדליק ולי נראה שאין צריכין אנו לדוחק זה דמשום דאיכא למימר ליה לן למיפטרייה שהרי הוא יודע למה חם עליהן וחתם נר אינו אלא להדליק בו פתילה: **ומשכן סופר על מנת לבנות שלא במקומו הוא.** שהיו סותרין אותו בחנייה זו ועוסקים למקום אחר וחוזרים ומוזרים ומקימין אותו: **רי' שמעון.** דפטר ליה משום דאין צריכין לגופה. וכתם על הפתילה היינו טעמא דמחייב כגון שצריך להבהבה שלא הובעוד יום דכיבוי זה צריך לגופו שיהא הלבד נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה: **שהוא עושה פחם.** שהוא [b]מתכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו אלמא בכבוי הצריך לגופו מיירי ולא קתני שנעשית פחם מתחלתו שהובהבה דנמלי למימר טעמא משום דבא בנין היא דאיכא בנין במקום סתירה מה שאין כן בשמן ונר דלא שייך בהו בנין וסתירה: **מתני' בשעה לידתן.** בגמרא [לב.] מפרש מאי שנא שעת לידתן: **גמ' הכי גרסינן בנדה מאי טעמא. בחדרי בטנה.** מקור דמה: **קלקלה.** מרדה: **רביעית דם.** חיי אדם תלויין בה: **רשאית**

יראת שמים דומה. לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חס לתורתו: **בהי עייל.** באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים: (a) [9]**ואנא אמינא לך.** כלומר אתה מיעטת בשבחו: **הן יראת ה'.** יחידה היא הירלא בעולם: **מי שאכל שום וריחו נודף בו'.** פירוקא הוא כלומר הכי קאמר קרא אם רשעת מעט אל תוסף על רשעך דמי שאכל שום וריחו נודף כבר לחבריו כלום יחזור ויאכל עוד אחר ויהיה נודף יותר לזמן ארוך: **חרדין ועצבין.** נוטריקון דחרלבות: **לאולם.** שפתחו פתוח ורחב: **זה דרכם.** לעיל מייתי כתיב קרבן בתימו לעולם דהיינו קבורה והדר כתיב זה דרכם כסל למו כלומר יודעין הם שזו דרכם אבל כסל למו כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב (b) כליותיהם מחשבת סופם. ושמא תאמר מחמת החלב שכאו והרי הם שוגגין ת"ל ואחריהם את העתיד לבא לנפשם אחרי אובדם בפיהם ירצו ויספרו תמיד ואעפ"כ אינן חוזרין: **אפי' בפתילה נמי ליפטר.** דחס על הפתילה נמי אינה צריכה המלאכה לגופה דמלאכה היינו כיבוי וכיבוי עצמו אינו צריך לו דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה אם מתחלה הובהבה הואיל וחס עליה כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה: **נעולם כר' יהודה סבירא ליה.** דמשום אין צריכה לגופה לא מיפטר הואיל וצריכה לדבר אחר מלאכת מחשבת היא וכי מכבה לה משום חייסא דשמן ונר היינו טעמא דפטור קסבר דסותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר. כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת וסותר דתנן[c] באבות מלאכות דמיחייב סותר ע"מ לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו והשתא לאו קלקול הוא ור"י סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמחייב אסתירה ואי לא לא ומכבה דומיא דסותר הוא וכן קורע דומיא דסותר ולהכי תנן[d] הקורע ע"מ לתפור וכן מוחק תנן[e] ע"מ לכתוב דכולם סותר ניהו. הלכך על הפתילה חייסא דידיה אינה אלא להדליק הלכך מכבה על מנת להדליק היינו במקומו אבל כי חס על הנר או על השמן ועל הפתילה אינו חס ואינו חושש אם משליכה אפי' צריך לשמן להדליק בו פתילה אחרת לאחר זמן בתוך נר זה אין זה סותר ע"מ לבנות

על שלש עבירות נשים וכו'. אסיקנא כי הא דדריש ההוא גלילאה רביעית דם נתתי בכם, על עיסקי דם הזהרתי אתכם.

עין משפט נר מצוה

קטו א מיי' פ"א מהל' שבת הל' ז ופי"ב הל' ב סמג לאוין סה טור ש"ח סימן רעח:

קטז ב מיי' פ"י מהל' שבת הלכה טו:

קיז ג מיי' פ"ח מהל' שבת הל' ג טוש"ע א"ח סי' רסג סעיף ג:

תורה אור השלם

1 יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו:
קהלת ג יד

2 וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ:
דברים י יב

3 וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרָע בִּינָה:
איוב כח כח

4 אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ:
קהלת ז יז

5 כִּי אֵין חֲרָצֻבוֹת לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם:
תהלים עג ד

6 זֶה דַּרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה:
תהלים מט יד

7 וְיָשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי יְיָ יַחֲנוּ וְעַל פִּי יְיָ יִסָּעוּ:
במדבר ט כ

מוסף רש"י

דרתא. מלל (יומא עב:). **ותרעא לדרתא עביד.** שסתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים, לכן צריך שתקריבו לו יראת שמים (שם). **ובהדלקת הנר.** של שבת (ברכות לא:). **רביעית דם נתתי בכם.** שברביעית דם הוא מתקיים, שיעור זה הלכה למשה מסיני, שרביעית דם מת מעטת בלא מפני שהוא נפש וקיימא ביה על כל נפשות מת לא יצא (סוטה ה.).

רבינו חננאל

יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות והחיצונות לא מסרו לו בהי עייל. מכריז ר' יוחנן חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. אמר להו [רבא] לרבנן במטו מינייכו רבנן לא תירתון תרתי גיהנם[a]). א"ר יוחנן אין להקב"ה אלא יראת שמים בלבד, שנאמר ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה. **פיס' כחס על הנר כחס על השמן** וכו'. אוקימנא למתניתין כולה המכבה את הנר כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה כולה לר' יהודה דסבר דבר שאין מתכוין אסור. וחלק עליו רבי יוסי בכולן והודה לו בפתילה. ואוקמה עולא דרבי יוסי נמי כרבי יהודה סבירא ליה דדבר שאין מתכוין אסור, מיהו אמר לך לא מחייב אלא היכא דקא מתעבדא מלאכה וסותר ע"מ לבנות במקומו, כגון פתילה שכיבה ראש הפתילה הוי סותר ונגמרה מלאכה

a) לפנינו ליתא כאן ממנא דרבא אלא ביומא ד' עב ע"ב.

מסורת הש"ס

a) יומא עב:, b) [בילקוט פרשת עקב רמז תתנב איתא רבי ור' אלעזר בר' שמעון הוו יתבי וכו' וע"ע ילקוט קהלת ג' רמז תתקסז], c) [בגיטין סב. פרש"י בן תורה], d) [בילקוט פרשת עקב הנ"ל אית' ר' אלעזר בר' שמעון], e) [מ"ק כח. מהדרין עו: ע"ש], f) [במגילה כז. פרש"י ד"ה תסתיים יש סימן], g) [לעיל יב. לקמן עג: וש"נ], h) [לקמן מט:], i) [סוטה ה. ע"ש רש"י ותוספות ד"ה חלש], j) ל"ל אגב], k) [לקמן עג:], l) [לקמן עג.], m) [שם], n) [שנעתיק. רש"ן],

הגהות הב"ח

(a) רש"י ד"ה בהי וכו' הפנימיים הס"ל ואח"כ מ"ש אמינא לך אנא כלומר: (b) ד"ה זה דרכם וכו' מהשיב אל כליותיהם וכו' ילו סלה ויספרו:

גליון הש"ם

גמרא אין לו להקב"ה בעולמו. עיין ברכות דף לג ע"ב: **רש"י** ד"ה מפני שהוא עושה פחם. שהוא מתכוין ממש. וק"ל הא בפשוטו י"ל דמוך מן הפתילה היינו דמוך בחם על הפתילה מייב דמיירי בגא הובהבה מבעו"י וכיון דרלוטו לחזור ולהדליק הפתילה ונתחם ליה בפחם מיקרי צריכה לגופא דאפילו בחיו מתכוין אלא דהוי פ"ר היכא דנתחם ליה מקרי צריכה לגופא כדלקמן קג ע"א בתולש עולמין בחרגא דיריה. ומכוונו יותר דבפתילה צריך להבהבה עפקינן היינו דהוא אינו מתכוין לכך אלא דממילא ניתא ליה:

רבינו חננאל (המשך)

לפיכך חייב. אבל מכבה הפתילה ליטול השמן או הנר, נמצא סותר בפתילה ובונה בנר או בשמן, כי האי גוונא לא הוי סותר ואין שם מלאכה כלל לפיכך פטור. ואקשינן מכדי מלאכות דשבת ילפינן להו [ממשכן], ובמשכן סותר בזה המקום שנוסצין ממנו לבנות במקום אחר הוא, והנה סותר שלא לבנות במקומו הוי סותר. ושנינן כיון דכתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, ויתכן שיאמר להם שובו חנו במקום שסרתם, כסותר ע"מ לבנות [במקומו] דמי. **רבן יוחנן** אמר לעולם רבי יוסי כרבי שמעון סבירא ליה, ומתני' בפתילה שצריך להבהבה עסקינן, דבהא אפילו רבי שמעון מודה דקא מתקן מנא, דחירוכי משריא ליה מנא, ודייקא נמי מתניתין הכי דקתני מפני שהוא עושה פחם, כלומר מתכוין לעשותה פחם הוא ולא קתני שנעשת פחם בלא כוונתו ש"מ. נתברר כי ההיבהוב הוא חירוך דכתיב [דניאל ג] ושער ראשיהון לא היתחרך, והחירוך הוא עשויה כמין פחם. **מתני'**

ראשית קראתי אתכם. ראשית תבואתה (ירמיה ב): **עסקי ראשית.** ראשית עריסותיכם (במדבר טו): **הריני נוטל נשמתכם.** ותאבד רביעית דמכם ויכבה נרכם ויבטל שם ראשיתכם. ונשים נטוו על כך כדאמרינן בבראשית רבה[1] היא מיבבה חלתו של עולם שעל ידה נטרד אדה"ר שנתרס כחלה וכבתה נרו של עולם ושפכה דמו ועוד שנרכי הבית תלוין בה: **נפל פורח.** לארץ שהוא עומד לשחיטה הכל אומרים חדדו לסכינא על שלא יקוס ויהא טורפה להשליכו. כך הואיל ואיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבא: **תפיש תירום אמתא.** תרבה פשעים השפחה וכולן תלקה בחבטה אחת: **תפיש.** תרבה: **תירום.** פשע והתרסה: **מחטרא.** בטדו"ר בלע"ז. כלומר אשה עומדת ליסורי לידה על עונשה של חוה ומצרפין לה עונשין הרבה לאותו מלקות: **שבקיה ברויא.** לשיכור איזך לריך להפילו שהוא יפול מאליו. כך האשה עומדת לילד משתעברה והיא לריכה לנקש להקב"ה לפתוח רחמה והוא נמנע והיא מתה מאליה. כל הני משל הדיוט הינהו: **רעיא חגרא ועיזי רהיטין.** קלים לרוץ ואינו יכול להגיען ולהלכותן על סרחון: **אנא חוטרא מיני.** כשהיא באה לפני גדרות לאן שם הוא מדבר עמה להלכותה על פשעה. ואני דרי לבית הדיר של לאן באין לחשבון. גדרות לאן מתרגמינן חוטרין דען (במדבר לב). כלומר האשה כשהיא בבריאות פעמים שזכיותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה אבל משהגיעה לפתח הסכנה ולריכה לנשים שם מזכירין עונותיה ומעשיה אם רחויה היא לנס אם לאו: **אנא חנואתא נפישי אחי ומרחמי.** לפתח החנות שמחלקים בו מזונות יש שם עושר הרבה אחים והרבה אוהבים יש הכל נעשים אוהבים: **מרחמי.** אוהבים: **אנא בזיוני.** במקום שיש הפסד ועוני לא אחי ולא מרחמי. כך בשעת הסכנה הורע מזלה ותשיבותה וחללו פרקליטין שלה: **וגברי היאך מיבדקי.** מעשים שלהם להזכיר עונם וזכותם: **לעין גשר.** כל מקום סכנה כגון קיר נטוי ויולא לדרך: **דילמא מיפקיד.** נכרי דינא על חטאיו ומתפיסנא בהדיה: **מברא.** ספינה שעוברין בה את הנהר: **בדיק.** הספינה שלא יהא בה נקב: **מנכין.** פותחין: **קטנתי מכל החסדים.** הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית וגו': **יומא דשופא.** שמנשבת בו הרוח דרומית מזקקת[2] המפלת חומות ועוקרת אילנות: **לציי דקלי.** שלא יפיל הרוח דקל עליו: **ממנו להביא רהיט.** מאחר שהוא נופל צריך למצוא ממנו וממעשיו רהיט לזכות: **משמש ימי בראשית.** דכתיב קורא הדורות מראש (ישעיה מא) שנגלו לפניו הדורות ומעשיהם [3] וקנס פורענותם: **שהרי.** כשניתנה תורה עדיין לא נפל זה והכתוב קראו נופל: **על ידי חייב.** בע"ה זה שלא קיים מצות מעקה: **אומרים.** העומדין שם: **שכן דרך כל המומתים מתודין.** כדתנן בסנהדרין שכל המתודה יש לו חלק בו' שכן מצינו בעכן [יהושע ז] שאמר לו יהושע בו' בפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מד:): **לשוק.** מצויים שם מריבות ובעלי דינים נכרים וישראלים: **דומה כמו שנמסר לסרדיוט.** להולכו לפני השופט: **חש בראשו.** חששא בעלמא מיחוש קל: **נהנוהו בקולר.** הוי טפי משנמסר לסרדיוט וגרוע מעולה לגרדום שאין דנין שם אלא להריגה ועל סרחון חמור ולריך פרקליטין גדולים: **עלה למטה.** שחלה הרבה שלריך לעלות וליפול למשכב: **ואלו הן פרקליטין.** (א) שעושה למטה (ב) רצוי לב"ד של מעלה תשובה ומעשים טובים: **באותו מלאך.** שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה ניצול באחת של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף במליצתו של מלאך אין אלא אחת מאלף להגיד ישרו ומשמע ממי שהמלאך המליץ הוי אחד מני אלף דהא מלאך כתיב מכלל דהשאר מגידים עליו חובה אלא מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למידרשיה אמלאך ואמליצה: **יולדות.** בשעת לידתן: **שנש עבירות.** הנך דמתניתין: **ילדות.** בחורות ואפילו שלא בשעת לידה: **רבי אחא אומר.** הילדות מתות על עון שמכבסות: **ארנא.** כך היו קורין מגדלות שלהם פריט"י ובלשונינו משטי"ר: **בים עם.** לשון ביזוי שמתקבצין בו הכל: **ונאהרון הקדש ארנא.** ואין קורין אותו אהרון הקדש: **בדקי** (ג). עונות שבודקין אותן בהן בשעת סכנה כרבנן דאמרי יולדות: **דבקי.** שמדבקין ומקרבין מיתה לפני זמנה כר' אלעזר דתני ילדות: ונמסרו

על שקורין לארון הקדש ארנא. לא אהרון שעשה בגלגל קאמר דמסתמא לא היו מזכירים אהרון שהיה לפני כמה שנים שנגנז בבית הראשון אלא לארון שבבית הכנסת אע"ג דבכל דוכתי קרי ליה תיבה כדתנן העובר לפני התיבה היורד לפני התיבה (ברכות פ"ה דף לד.) אור"י משכחן נמי דקרי ליה אהרון כדאמר תשעה ואהרון מצטרפין (שם פ"ז דף מז:): מקרא

חנואתא נפישי אחי ומרחמי אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי וגברי היכא מיבדקי אמר ריש לקיש בשעה שעוברים על הגשר גשר ותו לא אימא כעין גשר רב לא עבר במברא דיתיב ביה עכו"ם אמר דילמא מיפקיד ליה דינא עליה ומתפיסנא בהדיה שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עכו"ם אמר שטנא בתרי אומי לא שליט ר' ינאי בדיק ועבר ר' ינאי לטעמיה [3] דאמר [4] לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רבי חנין מאי קראה [1] קטנתי מכל החסדים ומכל האמת רבי זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דיקלא אמר ר' יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר אמר מר עוקבא מאי קראה [2] כי יפול הנופל ממנו ממנו להביא ראיה תנא דבי רבי ישמעאל כי יפול הנופל ממנו (ממנו) ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל אלא [7] שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב: ת"ר [2] מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים ואפי' תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול שנאמר [3] אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו': ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול שנאמר מליץ אחד מני אלף: תנו רבנן על שלש עבירות נשים מתות יולדות רבי אלעזר אומר נשים מתות ילדות ר' אחא אומר בעון שמכבסות צואת בניהם בשבת וי"א על שקורין לארון הקודש ארנא: תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר בעון שני דברים עמי הארצות מתים על שקורין לארון הקודש ארנא ועל שקורין לבית הכנסת בית עם תניא ר' יוסי אומר [5] שלשה בדקי מיתה נבראו באשה ואמרי לה שלשה דבקי מיתה נדה וחלה והדלקת הנר חדא כר' אלעזר וחדא כרבנן [6] תניא רשב"ג אומר הלכות הקדש תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה ונמסרו

[1] [כדכתיב נר ה' נשמת אדם מנמומעת ריש פ' נח], [2] [ל"ל רבה], [3] תענית כ:, [4] [סנהדרין ח. ב"ב קיט: מוספתא יומא פ"ד], [5] מוספתא פ"ב ברכות לח:, [6] מוספתא פ"ב, [7] [עי' תנמומעת ריש נח], [8] [גיטין לח:], [9] נ"ל חמץ,

תורה אור השלם

1 קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לְשֵׁנִי מַחֲנוֹת:
בראשית לב יא

2 כִּי תִבְנֶה בֵית חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ: דברים כב ח

3 אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף לְהַגִּיד לָאָדָם יָשְׁרוֹ: וְיָחְנֵנוּ וַיֹּאמַר פְּדֵעֵהוּ מֵרֶדֶת שָׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר:
איוב לג כג-כד

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואלו הן פרקליטין (שעושה למטה) תפ"מ וי"ב ס"פ אין זה: (ב) בא"ד שבהן רלוי לב"ד: (ג) ד"ה בדקי מיתה עונות:

לעזי רש"י

בטדו"ר [בטידור"א]. הכאה.
פריט"ר [יפרייט"א]. ארון.
משטי"ר [מישטיי"ר]. ארון כלים.

מוסף רש"י

מנכין. ממעטין (תענית כ:). שלשה בדקי מיתה. שהאשה נבדקת בהן בשעת הסכנה שאם ימלא בה אחד מהם תמות (ברכות לא:).

עין משפט נר מצוה

קיח א מיי' פ"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הל' ו סמג עשין עט ש"ע י"ד סי' קיז סעיף ה בהג"ה:
קיט ב מיי' פ"ח מהל' תשובה הל' ח סמג עשין יג טוש"ע יו"ד סי' שלח סעיף ח:

רבינו חננאל

ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית הזהרתי [אתכם], כגון החלה והתרומה. נשמה שקרויה נר נתתי בכם על עסקי נר הזהרתי אתכם, אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם. ולמה בשעת לידה אמר רבא נפל תורא חדדי סכיני. תיפוש תירום אמתא חד מחבטא ניהור, פי' תרבה להתרומם השפחה על אדונתה אחת הכאה תהיה עליה, כלומר פעמים רבות מכעסת אדונתה ומקבעת אדונתה את הכל בלבה והיא משלמת לה בהכאה אחת הכל. וכן רעיא מחגרא ועיזא רהיטתא אבב חוטרא מילי ואבי [דרי] חושבנא, (ב)פי' רועה פסח שאין יכול לרוץ, ועז בורחת ורצה בשדות כשמגיע בשער גדרות הצאן כדמתרגמינן חוטרין דענן ובבית הדיר (בו) כדתנן הכונס צאן לדיר, שם מעלה חשבון הבריחות שברחה ושם מכה אותה. בחנות של יין הכל אוהבין באין ושואלין בשלום בעל החנות כדי שישתו עמו, אבל אם רואין שינתפש אדם בבית המכס או בבית המושל ליענש כל אוהביו בורחין אין אחד מהן פונה אליו. **לא יעמוד אדם** במקום סכנה ויאמר עושין לי נס [שמא] אין עושין לו נס, ואם עושין לו מנכין לו מזכיותיו שנאמר קטנתי מכל החסדים וגו'. **לעולם** יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והיפטר. ת"ר חלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתים מתודים, אדם יוצא לשוק יהא דומה כמי [שנמסר] לסרדיוט, חש בראשו דומה כמי שנתנוהו בקולר. עלה למטה דומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון, אם יש לו פרקליטין המלמדין עליו זכות ניצל אם לאו לא ניצל. תשובה ומעשים טובים הן פרקליטין של אדם, אפילו תתקצ"ט מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצל, שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר. **שלשה בדקי מיתה**, כרבנן דאמרי ג' דבקי מיתה כר"א דאמר מתות ילדות], [ואמרי לה מתות ילדות], כלומר דבקה בהו מיתה שלא בעתה.

(ב) עי' ערוך ערך כב.